

механічний склад та хімізм ґрунтів. Це приводить до змін ґрунтових умов, а у багатьох видів твердокрилих (наприклад, у турнів), позначається на розподілі та чисельності. Ряд змін відбувається і в популяціях фітофагів. Ці зміни відображають як прямий так і опосередкований вплив забруднень на рослини. Опосередкований вплив проявляється через порушення фізіології та біохімії рослин. Рослини техногенних біотопів накопичують різноманітні речовини, які містять у викидах, що приводять до зміни поживної цінності рослин. Окрім зміни якості корму, забруднення, як правило, зменшує загальний об'єм фітомаси придатної до споживання, приводе до зрідження дерево-та травостою, забрудненню листя пилом.

Дослідженні біотопи підпадають під дію техногенних викидів різноманітного складу, властивості та інтенсивності, тому у кожному біотопі сформувалися специфічні фаустичні комплекси твердокрилих, які відрізняються видовим та кількісним різноманіттям, кількістю домінантних видів.

Розгляд сезонної динаміки активності проводився в основному на прикладі представників родини турунів, так як більшість родни твердокрилих бідні у видовому та кількісному відношенні. Туруни у цих умовах мають достатньо високу чисельність та видове різноманіття. Аналіз динаміки активності домінантних видів цієї родини показав, що у більшості видів вона значно порушена. Особливо яскраво це проявляється при порівнянні видів мешкаючих у техногенних та природному біотопах (бралися одні й тіж види). Аналогічне явище спостерігалось і в відношенні представників ряду інших родни.

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ СЕРГІЯ ІВАНОВИЧА ЧЕРНОБРИВЕНКО

В.І. Шанда, М.І. Петрик

4 жовтня 1999 року виповнилось 100 років від дня народження відомого українського вченого доктора біологічних

Люціановича Бельгарда) монографією “Биологическая роль растительных выделений и межвидовые взаимоотношения в смешанных посевах” та захистом докторської дисертації. Основи концепції хімічної взаємодії рослин, котру розвивав Сергій Іванович можна узагальнити таким чином: 1) хімічна взаємодія еволюційно сформована та поширена в усіх царствах живої природи та між ними, 2) вона є багатофакторіально, екологічно обумовленою; 3) для хімічних взаємовпливів рослин характерним є специфічність дії та реагування, 4) рослинні виділення в природі можуть бути факторами спонтанного мутагенезу, що достатньо на той час вже доведено дією колхцину, 5) трав'яні культурні рослини, об'єкти вивчення в фонових (групами) і в змішаних (пунктирно, розосереджено, в рядках) посівах неоднаково реагують на вплив інших рослин, 6) існують різні співвідношення статичних впливів – одnobічні та взаємні нейтралізм, пригнічення, стимулювання, 7) хімічні взаємовпливи рослин в природі мають екологічну, ценотичну, еволюційну значущість Сергій Іванович рекомендував багатьом науковцям використовувати рослинні екстракти для ін'єкцій в тіло рослин чи замочування насіння для одержання морфозів і мутацій. Найголовнішим він вважав нагромадження фактів для створення загальної картини взаємовпливу рослин та інших організмів, уважне, строго об'єктивне ставлення і детальне вивчення цього взаємовпливу. Сергій Іванович завжди підкреслював єдність різних форм взаємовпливу рослин, складність їх розмежування в конкретних агроекологічних умовах, проте, на його погляд, можливості вивчення дії рослинних виділень в польових умовах далеко не вичерпані. В останні роки свого життя Сергій Іванович поділяв погляди на хімічний взаємовплив як на явище, поширене на всіх рівнях організації органічного світу, завдяки якому здійснюються біохімічні потоки матерії, енергії та інформації в біосфері.

Відзначаючи притаманну Сергію Івановичу інтелектуальну незалежність, слід відмітити, що він інтуїтивно та принципово дотримувався методологічно та теоретично

вірних позицій щодо специфічності впливів і реагування рослин при хімічній взаємодії, всупереч поширенню поглядів про неспецифічність реакцій. Складність цієї проблеми в тому, що неспецифічні реакції є невід'ємними від специфічних, обумовлених індивідуальною структурою генетичної інформації.

Сергіій Іванович був обдарованою і талановитою людиною проте умови життя та праці не дозволили йому реалізувати повністю високий творчий потенціал. Найбільш потенціально плідний період його діяльності співпав з часом панування сумновідомої "мічуринської біології" з відвертими ідеологічним, адміністративним натиском на інакше мислячих. В умовах дріб'язкового адміністрування та задушливого психологічного клімату, дрібних чвар, блокування ініціатив, заохочення підлабузників і утримання нероб Сергіій Іванович не зрікся своїх принципів і життєвої позиції. Сергію Івановичу не властивими були достатні життєвий практицизм і гнучкість в різних хитросплетіннях життя науки та вищих наукових закладів того часу: він не зміг закріпити та розвинути (в 1963-1965 рр.) альтернативну та незалежну проблемну лабораторію селекції та насінництва зернобобових культур в Дніпропетровському сільськогосподарському інституті, де завідував кафедрою рослинництва, він був, в значній мірі, беззахисним перед інтриганами, наклепниками, вимагачами, що значно вкоротило йому життя.

Сергію Івановичу були притаманні демократичність, широка ерудиція і духовна культура, гуманізм, людяність, гактовність, скромність, простота, довірливість. Як науковий керівник він не був схильний до жорсткої регламентації праці та творчості своїх співробітників і аспірантів, він цінував, сприяв і розвивав ініціативність і самостійність мислення, новизну підходів і пошуків, працелюбність і целеспрямованість. Сергіій Іванович прожив трохи більше 67 років, він помер сповнений творчих задумів і незавершених справ. Як людина, вчений і науковий керівник він залишив світлий слід в науці та

наук, професора, члена-кореспондента Української сільськогосподарської академії наук Сергія Івановича Чернобривенка, котрий присвятив своє пiднє життя екологiї, генетицi, практичнiй селекцiї зернових бобових культурних рослин i проблематицi хiмiчного взаємного впливу рослин.

Тонке чуття нового, пошуковiсть, творча спрямованiсть особистостi, широке бачення свiту, глибоке проникнення в сутнiсть явищ, вiдданiсть iдеалам науки, гостра допитливiсть i спостережливiсть, настирливiсть i впертiсть, висока праездатнiсть, практичнiй хист селекцiонера забезпечили йому оригiнальнi досягнення в еколого-морфологiчному вивченнi зернових бобових рослин, в iх практичнiй селекцiї та розвитковi вчення про взаємнин рослин.

Початок наукової дiяльностi Сергiя Івановича був освяченiй не тiльки схваленням його першої публiкацiї М.І.Вавiловим, але й запрошенням на роботу в один з колективiв, який знаходився пiд патронажем цього генiального, визнаного в усьому свiтi вченого. Глибоко розумiючи суть закону гомологiчних рядiв спадкової мiнливостi М.І.Вавiлова, Сергiй Іванович пояснив в 1927 році наявнiсть зеленонасiнних форм у сочевиць, а в зрiлi роки створив на його основi, бiлонасiннi гороховиднi форми чини та зеленi крупнонасiннi форми нуту. Сформована Сергiєм Івановичем унiкальна колекцiя цих специфiчних форм могла б знайти достiйне мiсце в будь-якому генобанку зернових бобових культурних рослин.

В активi значних селекцiйних здобуткiв Сергiя Івановича були сорти сочевиць, гороху, квасолi, нуту, чини, вики, гречки, мальви (всього створено 36, районовано 25).

Широке сприймання живої природи, глибоке осмислення багатьох генетичних i екологiчних явищ i процесiв дозволило Сергiю Івановичу зосередитися на своїх давнiх роздумах про хiмiчну взаємодiю рослин, розробити оригiнальнi схеми польових дослiдiв, багаторiчно реалiзувати iх i завершити (при творчому сприяннi доктора бiологiчних наук, професора Днiпропетровського державного унiверситету Олександра

в серіях тих, хто мав щасливу можливість спілкуватися та працювати поруч з ним. Ім'я Сергія Івановича Чорнобривенка вписане в історію селекції та екології на Україні, воно відоме далеко за її межами (СНД, Європа, США, Китай, Корея).